

Andris Sevels

Teologia kultu Matki Bożej Agłońskiej

Salvatoris Mater 4/4, 227-250

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nadzwyczajnymi miejscami kultu Najświętszej Maryi Panny w Kościele powszechnym są sanktuaria maryjne, do których pielgrzymują liczni wierni. Na Łotwie są trzy wspaniałe sanktuaria maryjne: Agłona, Sarkani i Skaistkalne. Niniejszy artykuł jest poświęcony sanktuarium Matki Bożej Agłońskiej, które zajmuje szczególne miejsce w świadomości i sercach ludzi.

Kult Najświętszej Maryi Panny przybył na tereny dzisiejszej Łotwy razem z Ewangelią Chrystusową, którą przynieśli pierwsi misjonarze w drugiej połowie XII wieku. Pierwszy rzymskokatolicki kościół został wybudowany przez biskupa św. Meinardsa (1130-1196) w Ikškile – na prawym brzegu Dźwiny – w 1185 lub 1186 roku. Zarówno ten kościół, jak i nowo powstałe biskupstwo, zostały powierzone opiece i wstawiennictwu Matki Najświętszej¹. Wybitny znawca historii Kościoła na Łotwie, profesor H. Trūps, w swoich publikacjach podkreśla, że Meinards całą działalność misyjną rozpoczął w imię Dziewicy Maryi. *To jest zrozumiałe – pisze on – ponieważ augustianie byli wielkimi czcicielami Matki Bożej*².

W 1215 roku w Soborze Lateraneńskim IV uczestniczyli rzymski biskup Albert z Liwonii i biskup Teodoryk z Estonii. Po tym, jak biskup Albert powiadził na Soborze o nowych ziemiach, które przyjęły chrześcijaństwo, pa-

Andris Ševels MIC

Teologia kultu Matki Bożej Agłońskiej

SALVATORIS MATER
4(2002) nr 4, 227-250

pież Innocenty III bullą powierzył Matce Bożej tereny dzisiejszej Łotwy i Estonii i nadał im tytuł *Terra Mariana – Māras zeme*³. W ciągu wieków, często trudnych dla narodu, nie ustawała cześć dla Błogosławionej Dziewicy. Przez ponad 800 lat chrześcijaństwa na Łotwie obecność Matki i Królowej zapisała się głęboko w sercach wierzących.

W szerzeniu Dobrej Nowiny Chrystusowej i kształtowaniu pobożności maryjnej na Łotwie znaczącą rolę odgrywali zakonnicy, którzy zgodnie ze swoim charyzmatem, poprzez słowo i świadectwo, wnosili bogactwo tajemnicy i misji Chrystusa. Jeszcze w 1954 r. Ks. S. Škutāns, marianin, zajmując się badaniem kultu maryjnego na

¹ Por. H. STRODS, *Latvijas Katolu Baznīcas vēsture 1075-1995*, Rīga 1996, 69-70.

² H. TRŪPS, *Katolu Baznīcas vēsture*, Rīga „Avots” 1992, 158.

³ Tytuł *Terra Mariana* – tłumaczy się jako „Ziemia Maryi”, ale ówczesne duchowieństwo, aby schryścianizować znaną na terenach Liwonii pogańską boginię Marę, nadali jej tytuł „Ziemia Mary”. Por. TAMŻE, 162.

Łotwie, w swojej książce „*Dīva Mōtes kults un Mōras zeme*” („Kult Matki Bożej i ziemia Mary”) stwierdził fakt, że w języku łotewskim nie ma ani jednego poważnego opracowania dotyczącego kultu Matki Bożej na ziemi łotewskiej⁴. Niestety, prawie po pięćdziesięciu latach sytuacja wcale się nie zmieniła, mimo że Ojcowie Soboru Watykańskiego II zalecili wprowadzać w życie podstawowe zasady odnowy kultu chrześcijańskiego, w tym kultu maryjnego. Papież Paweł VI, wydając adhortację *Marialis cultus*, wezwał wszystkich chrześcijan do zaangażowania się w dzieło odnowy kultu Najświętszej Dziewicy. Na Łotwie były to czasy prześladowania Kościoła, dlatego tylko nieliczni podjęli się tego zadania.

Po nadaniu sanktuarium w Agłonie tytułu bazyliki mniejszej w 1980 roku i po wizycie Jana Pawła II w 1983 roku wierni jakby na nowo uświadomili sobie rolę tego sanktuarium ważną dla narodu, jak też dla wielu innych pielgrzymów. Zwłaszcza w ostatnich latach można zaobserwować w Agłonie wzrost ilości przybywających tam pielgrzymów oraz ich zainteresowanie problemami wiary i osobą Matki Najświętszej. Pielgrzymów interesuje nie tylko sama historia sanktuarium czy cudownego obrazu, ale często ich pielgrzymowanie wynika z autentycznej pobożności i kultu dla Matki Agłońskiej.

W niniejszym artykule zostanie zaprezentowany obecny stan kultu Matki Agłońskiej. Wpierw będzie przedstawiona historia i kompozycja obrazu Matki Bożej Agłońskiej oraz jej wymowa teologiczna.

W sanktuariach maryjnych przeżywanie obecności Boga, Jego mocy, łaski i miłosierdzia dokonuje się najczęściej za pośrednictwem cudownego obrazu Matki Bożej. Jest to oczywiste, ponieważ w kulcie maryjnym od pierwszych wieków chrześcijaństwa jedną z istotnych form stanowi kult świętych obrazów.

Następnie przyjrzymy się pieśniom ku czci Matki Bożej Agłońskiej, które przecież stanowią istotną formę kultu maryjnego i mają duży wpływ na świadomość wiernych. Zostanie także podjęta próba ich teologicznej oceny w perspektywie nauczania Magisterium Kościoła.

1. Teologiczna interpretacja obrazu

Wiara Kościoła w prawdy maryjne w ciągu wieków znajdowała swoje odbicie i charakterystyczny zapis w maryjnej ikonografii. Obrazy Maryi stawały się też jedną z istotnych form kultu maryjne-

⁴ Por. S. ŠKUTĀNS, *Dīva Mōtes kults un Mōras zeme*, Minchene 1954, 43.

go⁵. Papież Jan Paweł II w encyklice maryjnej przywołuje Sobór Ekumeniczny w Nicei (787 r.) i jego orzeczenie o czci obrazów: *w zakończeniu znanego sporu co do kultu obrazów świętych orzekł, że według nauczania Ojców i powszechnej Tradycji Kościoła, wierni mogą czcić* [podkreślenie moje – A.Ś.] *razem z Krzyżem także wizerunki Matki Bożej, Aniołów i Świętych, w kościołach, w domach i przy drogach*⁶. To odwołanie się Jana Pawła II do Soboru Nicejskiego II - szczególnie w dzisiejszej cywilizacji, w której obrazy odgrywają pierwszoplanową rolę - stanowi zaproszenie do ponownego odkrywania wartości chrześcijańskiej sztuki oraz pogłębiania teologii i kultu świętych obrazów.

Sztuka chrześcijańska bowiem kieruje nasz wzrok ku „niewidzialnemu Innemu”, wprowadza w rzeczywistość świata duchowego, ukazuje nadprzyrodzone sprawy, poprzez nią Bóg zbliża się do człowieka. Jak powtarzał św. Jan Damasceński, obraz święty nie tylko pomaga modlitwie, ale jest także kanałem, przez który Boża łaska na nas spływa⁷. Niniejszy artykuł stanowi próbę teologicznej interpretacji obrazu Matki Bożej Agłońskiej.

1.1. Zarys historyczny

Obraz *Bogarodzicy Agłońskiej* znajduje się w centralnym miejscu bazyliki mniejszej Wniebowzięcia NMP, w tzw. ołtarzu loretańskim, który zdobią cztery olbrzymie kolumny. Ów obraz został namalowany prawdopodobnie w XVII wieku. Gustaw Manteuffel (1832-1916) pisze, że w związku z wojnami pod koniec XVII wieku obraz Matki Bożej z Trok⁸ (na Litwie) został przewieziony do Agłony. Tam w sposób bardzo fachowy została zrobiona kopia, ale oryginał zawieziono z powrotem na Litwę do Trok. Bez sukienki obraz Matki Bożej Agłońskiej rzeczywiście jest bardzo podobny do obrazu w Trokach, tylko

⁵ Zachód jest wciąż powściągliwy w posługiwaniu się słowem „ikona”, woli używać określenia: „obraz” czy „obraz święty”. Czyni to, być może, z tej racji, że nie wszystkie czczone na Zachodzie święte obrazy odpowiadają wymogom kanonu ikonograficznego, branego od strony warsztatowo-artystycznej. Por. T. ŁUKASZUK, *Obraz święty - ikona w życiu, w wierze i w teologii Kościoła*, Częstochowa 1993, 178.

⁶ RM 33; por. BF VII, 637.

⁷ Por. JAN PAWEŁ II, List apostolski *Duodecimum saeculum* na 1200-lecie Soboru Nicejskiego II (Rzym, 4 XII 1987), 11.

⁸ Prawdopodobnie ten obraz *Matki Bożej Trockiej* cesarz Emmanuel II podarował Wielkiemu Księciu Litewskiemu, Aleksandrowi Witoldowi, gdy ten przyjął chrześcijaństwo w 1382 roku. Ów obraz namalowany był w Bizancjum przez nieznanego malarza w XIV wieku.

ten ostatni ma o wiele mniejsze wymiary. Znacznie różnią się sukienki, które ozdabiają te obrazy⁹. Nie ma podstaw, by opierać się na legendzie, jakoby wskutek nieporozumienia kopia zrobiona w Agłonie została zawieszona na Litwę, a oryginał został w Agłonie, ponieważ obraz Matki Bożej z Trok jest dużo starszy, prawdopodobnie pochodzi z XIV wieku. Obraz zaś Matki Bożej Agłońskiej, według oceny specjalistów, został wykonany w XVII wieku¹⁰.

Autor (artysta) czy nawet autorzy tego dzieła są nieznani. Niestety, tak się dzieje w wypadku większości obrazów, ponieważ ci, którzy malowali obrazy albo pisali ikony nigdy nie podpisywali swoich dzieł. Większość literatury - w języku łotewskim, jak i polskim - na temat tego obrazu podaje, że jest on namalowany na podłożu z drewna dębowego. Restauratorzy S. Astičs i J. Bokmanis, którzy w czerwcu 1993 roku odnawiali obraz, stwierdzili, że nie jest to drewno dębowe, lecz lipowe. Obraz jest namalowany na podłożu wykonanym z trzech różnych desek¹¹ o grubości 2, 5 cm z drewna lipowego, o wymiarach: 132, 5 x 109, 5 cm¹².

1.2. Kompozycja obrazu

Jako że pierwowzór tego obrazu pochodzi z Bizancjum, także na obrazie Bogarodzicy Agłońskiej widać duży wpływ technik wschodnich połączonych z zachodnimi. Kompozycja obrazu jest bardzo statyczna i symetryczna utrzymana w charakterze ikonowym (technika wschodnia), natomiast w detalach, na przykład układ szat Maryi - widać styl zachodniego baroku.

Postać Maryi z Dzieciątkiem na prawym kolanie zasiada na niskiej ławie. Kompozycja obrazu jest precyzyjnie symetryczna, postacie są wymodelowane z finezją, o zimnych zgaszonych barwach, silnie skonstrastowane ze złotym sztancowanym (grawerowanym) tłem. W ikonografii złoto nigdy nie jest uważane za kolor. Złoto, jako najdroższy materiał na ziemi, służy do wyrażenia tego, co jest najcenniejsze w świecie duchowym. Złote tło, złote nimby Chrystusa i Bogurodzicy, złote podszewki na szatach i płaszczu - to wszystko wyraża świętość i przy-

⁹ *Księga pamiątkowa maryjańska ku czci pięćdziesięciolecia ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu NMP*, t. II, 2, Lwów-Warszawa 1905, 296 (dalej: KPM).

¹⁰ Por. H. TRŪPS, *Aglonas baznīcas un klostera vēsture*, KDz 8(1993) 19.

¹¹ Szerokość owych desek obrazu: 28 cm, 39, 5 cm i 41 cm. Por. Archiwum bazyliki w Agłonie,teczka Nr 13.

¹² Por. TAMŻE.

należność do świata niewidzialnego, lecz realnego i wiecznego. Złote tło ikony nazywane jest „światłością”, co oznacza Boską energię, światło nie stworzone, lecz stwarzające: światłość Bożą dającą życie¹³.

Na tym złotym tle rysuje się tronująca postać Maryi, w pozycji frontalnej, która na prawym kolanie trzyma Dzieciątka Jezus. Ogólnie styl malowania postaci Maryi ma charakter zachodni, natomiast wyraz twarzy wschodni. Twarz Matki Bożej jest poważna, tajemnicza, ukrywająca emocje, ale emanuje spokojem i błogosławieństwem. Jej oczy pełne głębi (zadumy) patrzą jakby w dal, lecz równocześnie wzrok jest skierowany prosto na widza, aby nawiązać kontakt. Maryja na tym obrazie nie podtrzymuje Jezusa na swej prawej ręce, ale delikatnie dotyka Jego ramienia i niejako Go wysuwa. Uważnie kontemplując tę rękę Maryi można odkryć, że Ona swym gestem zaprasza widza do przybliżenia się do Jezusa, a także zaprasza do odkrycia Boga, do którego należymy.

Maryja ubrana jest w ciemnopurpurową suknię zmarszczoną obficie wokół dekoltu obszytą szeroką złotem haftowaną taśmą. Jej ornament tworzą rozety uzyskane z pereł i czerwonego rubinu. Płaszcz Maryi w kolorze ciemnego, intensywnie nasyconego lazuru (błękitu), zakrywa precyzyjnie postać, opadając w ciężkich obfitych draperiach na kolana. Zewnętrzna szata zakrywa twarz i, opadając głęboko na czoło, tworzy zaciemnienie dla silnie zaróżowionych policzków. Płaszcz został przez artystę szczególnie kunsztownie wypracowany, bowiem jest on podszyty jaśniejszą w tonacji, niebieską podszewką, a całość wykończona została szerokim haftem tworzącym lamówkę z koronkowym wzorem. Kolorystyka szat jest utrzymana w tradycji wschodniej. Kolor czerwony jest znakiem królewskości, a także symbolem miłości i Ducha Świętego. Kolor niebieski (wewnętrzna strona płaszcza) ujawnia tajemnicę dziewictwa Matki Najświętszej¹⁴.

Na płaszczu Matki Bożej widnieją złote gwiazdy, które znajdują się na osi czoła i lewym ramieniu. Trzecią gwiazdę stanowi niejako głowa Syna Bożego. W ikonografii te trzy gwiazdy ukazują Jej dziewictwo przed, w czasie i po urodzeniu Jezusa¹⁵. Pismo święte

¹³ Por. I. JAZYKOWA, *Świat ikony*, Warszawa 1998, 32. *Światłość jest tematem ikony. Z tego powodu ikona nie musi być oświetlana, jak i nie oświetla się słońca. Ikona utkana z Bożego światła nie zna cieni*. M. QUENOT, *Ikona okno ku wieczności*, Białystok 1997, 93.

¹⁴ Por. D. FORSTNER, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, 117-120; I. JAZYKOWA, *Świat ikony...*, 35.

¹⁵ Bycie dziewicą i matką nie wyklucza się wzajemnie. Przeciwnie, prowadzi ku jedności i spełnieniu. Macierzyństwo Maryi dopełnia Jej dziewictwa, a dziewictwo

objawia, że wcielenie Syna Bożego dokonało się „za sprawą Ducha Świętego” (Mt 1, 18; por. Łk 1, 35). Gwiazdy ukazują, że Matka Pana jest w pełni otwarta na działanie Ducha Bożego. Te gwiazdy między sobą tworzą trójkąt, symbolizujący Tróję Świętą i wskazujący na Bożą obecność, która wypełnia Maryję.

Bogurodzica w lewej dłoni - na poziomie swego serca - trzyma gałązkę z potrójnym kwiatem czerwonych, małych róż. Już od pierwszych wieków chrześcijanie porównywali męczeństwo do róży, a z czasem odnosili różę do Króla męczenników - Chrystusa, w Jego męce. Szczególnie w średniowieczu symbolikę róży stosowano do męki Chrystusa i Matki Bożej. W pięciu płatkach róży niektórzy Ojcowie Kościoła dopatrywali się pięciu ran Chrystusa, w czerwonym kolorze Jego cierpienia, a w woni róży - chwałę zmartwychwstania. W chrześcijańskiej symbolice także Niepokalana Dziewica Maryja jest prawdziwą „różą wśród cierni” oraz „kwiatem niewiedzącym”¹⁶.

Cała postawa, a szczególnie wzrok i lewa ręka Dzieciątka Jezusa są skierowane na ten różowy kwiatek. Twarz Chrystusa – jak to przedstawia tradycja wschodnia – nie jest twarzą niemowlęcia, lecz młodzieńca, świadomego swego posłannictwa, swojej misji. W taki sposób ukazwany jest Chrystus „Nauczający w świątyni”. Sam zaś styl przedstawienia postaci Jezusa, Jego rąk, twarzy, aureoli jest zachodni.

Dzieciątko jest ubrane w czerwoną szatę o złotej podszewce, jaką noszą dorośli. Czerwień oznacza Bóstwo Syna Bożego, który jest współistotny Ojcu, czyli Bóg z Boga, Światłość ze Światłości. Czerwień także symbolizuje miłość i ofiarę, ponieważ wskazuje na przelaną krew, a jednocześnie zwycięstwo i królewską godność Jezusa¹⁷.

Na swoich kolanach Dziecię opiera księgę Pisma świętego, którą podtrzymuje prawą ręką, tym gestem pokazując, że jest On Prawodawcą i Nauczycielem. Uważnie patrząc na obraz, można zauważyć, że Jezus trzyma Biblię przodem do siebie. Na odwrotnej zaś stronie widać niejako pieczęć, na której znajduje się IHS z krzyżem u góry i trzema gwoździami u dołu, a całość otaczają promienie. Monogram IHS - jest to skrót trzech łacińskich słów: *Iesus hominum salvator*, co znaczy - Jezus zbawicielem ludzi¹⁸. Pieczęć znajduje się na odwrotnej

dopelnia macierzyństwa. Dlatego w języku greckim Maryja ma tytuł *Theotokos* – co znaczy Nosicielka Boga. Por. H. J. M. NOUWEN, *Ujrzyć piękno Pana modląc się z ikonami*, Warszawa 1998, 30.

¹⁶ Por. D. FORSTNER, *Świat symboliki chrześcijańskiej...*, 192-193.

¹⁷ Por. M. QUENOT, *Ikona okno ku wieczności...*, 100.

¹⁸ Taki sam monogram z krzyżem u góry znajduje się na złożonym tle obrazu po lewej stronie.

stronie Pisma świętego, ponieważ całe Proroctwo i Prawo wypełniły się w Osobie Jezusa Chrystusa. To, że Dziecię trzyma księgę przodem do siebie, potwierdza, iż On jest świadom swego posłannictwa.

Owa pieczęć jest bardzo podobna do pieczęci Towarzystwa Jezusowego (zakon jezuitów). Monogram IHS jezuita odczytują: *Iesum habemus socium* co znaczy - Jezusa mamy za towarzysza. Jest to mało prawdopodobne, ale możliwe, że obraz Matki Bożej Agłońskiej już był na tych terenach jeszcze przed przyjściem ojców dominikanów (1698 r.), gdy jezuita ewangelizowali tam miejscowych ludzi.

Na złotym tle obrazu u góry widać napisy, będące łacińskimi skrótami imion Jezusa Chrystusa i Maryi. Twórca obrazu, czyli ikonopis nie podpisuje swego dzieła, co różni sztukę sakralną od wszystkich dzieł sztuki świeckiej. Obraz, a jeszcze bardziej ikona, będąc widzialnym znakiem niewidzialnej obecności, przekracza świeckie dzieła sztuki poprzez właściwe jej sposoby przedstawiania transcendencji¹⁹.

Postacie Maryi oraz Chrystusa stanowią jednolitą grupę o doskonale wypracowanej harmonii, którą gwarantują barwy, zarówno szat, jak również identyczne tonacje twarzy o regularnych rysach, głęboko osadzonych oczach, silnie wymodelowanych powiekach. Nos, usta i policzki Matki i Syna stanowią tkankę znaną z ikon, które w regularnych rysach twarzy odsłaniały tajemnicę *eikonos*. U podstawy tej kompozycji leży system geometryczny stanowiący o rygorystyce grupy. Maryja wpisana została w figurę trójkąta, co dodatkowo podkreśla prosta ława nakryta czerwoną tkaniną. Również kompozycja Dzieciątka jest wpisana w geometryczne mniejsze figury trójkątne. Jednocześnie, środkami właściwymi dla biegłego malarza, artysta ukazał liryzm i nastrój wewnętrzny postaci, który zewnętrznie tklawy gest Maryi podtrzymującej Chrystusa. Obraz jest w każdym detalu przestudiowany w swojej kompozycji w taki sposób, aby wyrazić głębię treści.

Złota *mandorla* (aureola) wokół głowy Maryi w szerokim obwodzie zawiera ornament promienistej gwiazdy oraz zewnętrznej obręczy zamykającej, w którą zostały wkomponowane regularnie rozmieszczone małe kręgi. Taki styl *mandorli* znajduje swoją genezę w italskich obrazach maryjnych, które wypracowała szkoła sienieńska z warsztatem Duccia, Simone Martini'ego, a rozpowszechniły się następnie w Toskanii oraz Lombardii w wieku XV. Symboliczne znaczenie *mandorli* z kręgami na obrzeżu sięga odległych surowych kompozycji celtyckich, gdzie *mandorla* ze 100 punktami określała ideał doskonałości.

¹⁹ Por. M. QUENOT, *Ikona okno ku wieczności...*, 74-75.

ści cnót znanych w surowych kręgach zakonnych. Nie jest zatem tutaj przypadkiem, że do tego repertuaru znaczeń sięgnął artysta, mając zapewne dostęp do bardzo dobrych wzorców. Sztanca, która uwydatnia ornament złotego tła, poszerza tę skalę symbolicznych odniesień zawartych w obrazie. Wiotkie łodygi pnączy zamykają w swoich obwodach stylizowane kwiaty, rozety, liliowce, zaś na poziomie głowy w symetrycznych okręgach wypisane są w skrócie imiona: Jezus (*IHS* po stronie Dzieciątka) i Maryja (*MAR* po lewej stronie), która skupia inne symbole maryjne: kwiaty oraz gwiazdę.

Skala ikonograficznego przekazu obejmuje prototypy *Hodegetrii*, czyli wschodnich modeli obrazowych, z którymi wiąże się również sposób malowania twarzy: łuk podbródka, oczy, usta. Ukazanie Maryi siedzącej, a więc przekraczającej surowe reguły ikony, wprowadza z kolei nasz obraz do obszaru łacińskich wzorców, których nie krępowały surowe reguły postaci ikon. Dlatego prezentowano Maryję w postaci 3/4 lub siedzącą na różnego rodzaju tronach lub prostych ławach, które, w zależności od przemyślenia całej treści, sugerowały królewskość Maryi lub pokorę (typ *humilitas*). Obraz jest w typie italskiej ikony, powstałym w Italii w okresie średniowiecza XI-XII wieku i pogłębiającym stopniowo swoje warstwy ikonograficznego przekazu w okresie nowożytnym²⁰.

1.3. Wymiar teologiczny

Każdy święty obraz - podobnie jak ikona - jest *hymnem pochwalnym, doksologią, potokiem chwały, która śpiewa za pomocą siebie właściwych środków*²¹. Ikona - według myśli prawosławnego teologa, Pawła Florenskiego - to: „wypisane kolorami imię Boże”, to okno do wieczności, to okno, za którym mogą zobaczyć Boży świat, obraz przyszłego życia²². Ikona to namalowane Słowo, to malowany język: język barw, kształtów, zarysów, symboli, proporcji, figur itd. Język ten kształtuje się przez stulecia, trwa i zmienia się powoli. Ikona nie zmierza do tego, by być ładna – nie dotyczy jej „moda estetyki” – świat, który trwa tylko przez sezon. Dotyczy sfery ducha, dlatego nie biegnie za stylem czy modą tego świata. Jest malarskim objaśnieniem czy pewnym komentarzem do Ewangelii i podstawowych prawd wiary.

²⁰ Por. U. MAZURCZAK, *Obraz Matki Bożej Licheńskiej na tle ikonografii maryjnej Italii*, w: *Ikona liturgiczna* (seria *Theotokos* 9), red. K. PEK, Warszawa 1999, 162-176.

²¹ P. EVDOKIMOV, *Prawosławie*, Warszawa 1986, 277.

²² Por. P. FLORENSKI, *Ikonoostas i inne szkice*, Warszawa 1984, 125; 129; B. STANDAERT, *Ikona Trójcy Andrieja Rublowa*, Bydgoszcz 1995, 7.

Patrząc na obraz Matki Bożej Agłońskiej z odległości, można zauważyć, że postać Maryi i układ Jej szat tworzą trójkąt, w środku którego znajduje się Dziecię z księgą Pisma świętego i róża. Kwiat róży, jak już zostało powiedziane, symbolizuje męczeństwo Jezusa, a także Kościół jako ukochany przez Boga Jego Lud²³. Ciernie róży symbolizują to, że ten Lud jest zniewolony przez grzech i złe moce. W kontekście naszego narodu ten potrójny kwiatek czerwonych, małych róż może symbolizować tereny dzisiejszej Łotwy i Estonii, które w 1215 roku zostały powierzone szczególnej opiece Matki Bożej i nazwane *Terra Mariana*. Maryja - jak widać na obrazie - nie zatrzymuje tego kwiatka dla siebie, lecz oddaje go swojemu Synowi.

Trójkąt, w którym jest wyrażona tajemnica Wcielenia, ukazuje nam zbawczą obecność Trójjedynego Boga. Chociaż Bóg Ojciec nie jest bezpośrednio widoczny, forma geometryczna obrazu objawia Ojca jako Boskiego ikonografa naszego zbawienia²⁴: *Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne* (J 3, 16).

Ikony Matki Bożej są chrystocentryczne z definicji, gdyż przez zrodzenie Chrystusa Dziewica z Nazaretu stała się Bogurodnicą, Bożą Rodzicielką. Każdy obraz maryjny ukazuje nam prawdziwy obraz komunii z Bogiem w miłości. Uważnie kontemplując obraz Matki Bożej Agłońskiej, można zauważyć, że Maryja wcale nie podtrzymuje Jezusa na swej prawej ręce, ale delikatnie dotyka Jego ramienia; zdaje się Go wysuwać oraz gestem swej prawej dłoni wskazuje i zaprasza widza, aby przybliżył się do Jezusa. W ikonografii takie wyobrażenie Matki Chrystusa jest określane mianem *Hodegetrii*, co oznacza: „Wskazująca Drogę”, „Przewodniczka”, „Prowadząca Drogą”. Tytuły te są uzasadnione przede wszystkim z racji na gest Maryi, która prawą dłonią wskazuje na swego Syna będącego „Drogą, Prawdą i Życiem” (J 14, 6). Niektórzy ikonologowie, w tym pełnym dynamizmu wskazującym gościę dostrzegają komentarz do słów Maryi, które wypowiedziała w Kanie Galilejskiej: *Zróbcie wszystko, cokolwiek wam powie* (J 2, 5)²⁵. W tym gościę Maryja jawi się jako prawdziwa Matka Boga i ludzi, jako Służebnica Pańska, kierująca wszystkich

²³ Od czasów św. Augustyna obraz Matki Bożej kojarzy się także z obrazem Kościoła (*typus Ecclesiae*): jak przez Nią wcielił się Bóg, aby stać się jednym z nas, tak i mistyczne Ciało Chrystusa wiąże się z Bogurodnicą. Jest to eklezjologiczny aspekt obrazu Matki Bożej. Por. I. JAZYKOWA, *Świat ikony...*, 107-109.

²⁴ Por. H.J. M. NOUWEN, *Ujrzyć piękno Pana...*, 38-39.

²⁵ Por. R. ABRAMEK, *Teologia sanktuarium jasnogórskiej Bogarodzicy*, w: *Jasnogórski ołtarz Królowej Polski*, Częstochowa 1991, 24-25.

wpatrzonych w siebie do Syna i podpowiadająca, że zawsze należy słuchać i kierować się Ewangelią Jezusa Chrystusa.

Z dość ogólnego spojrzenia na ikonę można wyprowadzić konkluzję: *ikona w ogólności, a szczególnie ikona maryjna, posiada w sobie mocny element ekumeniczny*²⁶. Kompozycja obrazu Matki Bożej Agłońskiej łączy w sobie wschodni i zachodni styl sztuki chrześcijańskiej. W ostatnich latach obserwuje się, że owo sanktuarium i cudowny obraz stają się szerokim pomostem między Kościołami Siostrzanymi, niejako pierwszym owocem wytrwałej modlitwy o zjednoczenie chrześcijan.

Dla Kościoła Wschodniego ikona jest „jednym z sakramentów, sakramentem osobowej obecności”²⁷. Jest to obecność osób przedstawianych na ikonach, a przez nie obecność samego Boga, bowiem święci nie siebie ukazują, ale są świadkami Pana. Modlić się przed ikoną oznacza modlić się do osoby, którą przedstawia, a nie do jej wyobrażenia. Ikona świadczy o obecności tam osoby, jakby się ją kontemplowało twarzą w twarz²⁸. Ikona jest dla Kościoła Wschodniego jedną z form objawienia się Boga, podobną do objawienia się Boga w Piśmie świętym przez słowo pisane: *To, co Ewangelia głosi przez słowo, to ikona zwiastuje nam i uobecnia przez barwy* [podkreślenie moje - A.Š.]²⁹. Dlatego Kościół otacza opieką twórców ikon (ikonopisów), wiedząc, jak ważne mają zadanie do spełnienia. Przypisywał im przecież natchnienie bliskie biblijnemu³⁰.

Jeszcze wspólny Sobór Nicejski II uroczyście potwierdził tradycyjne rozgraniczenie pomiędzy „prawdziwą adoracją” (*latrèia*), która według wiary katolickiej odnosi się wyłącznie do Boskiej natury Trójcy Przenajświętszej, a „oddawaniem czci” w sensie pełnego uszanowania pokłonu (*timetiké proskynesis*), które odnosi się do obrazów, bowiem *kult obrazu skierowany jest do wzoru, a kto składa hołd obrazowi, ten go składa Istocie (ipostaza), którą obraz przedstawia*³¹.

W sprawie obrazów świętych wypowiedział się również Sobór Trydencki (1563 r.), ale raczej w sensie duszpasterskim niż merytorycznym: *Obrazy Chrystusa, Bogarodzicy i innych świętych powin-*

²⁶ Z. KIJAS, *Perspektywy ekumeniczne ikonografii maryjnej*, w: *Ikona liturgiczna...*, 89.

²⁷ P. EVDOKIMOV, *Sztuka ikony teologia piękna* (seria *Bogosłowie* 2), red. J. GAJEK, D. MAZEWSKI, P. SMOLINSKI, Warszawa 1999, 156.

²⁸ Por. A. JACYNIAK, *Rola ikony w modlitwie*, w: *Ikona liturgiczna...*, 67-68.

²⁹ Mansi, XVI, 400, cytat za P. EVDOKIMOV, *Sztuka ikony...*, 156.

³⁰ Por. M. MALIŃSKI, *Polska ikona, historia świętego obrazu w historii narodu polskiego*, Częstochowa 1994, 25.

³¹ BF VII, 637; por. JAN PAWEŁ II, List apostolski *Duodecimum saeculum*, 9.

ny znajdować się zwłaszcza w świątyniach. Należy im oddawać odpowiednie uszanowanie i cześć, dlatego że uszanowanie im okazane odnosi się do prototypów, które są w nich przedstawione³². Ojcowie tego soboru podkreślają anamnezę (wspomnienie), lecz wcale nie wspomnienie epifaniczne, a więc mieszczące się poza sakramentalną perspektywą obecności³³. Obrazy w Kościele katolickim nie pełniły funkcji sakramentalnej, niemniej w *świętych obrazach Matki Bożej, aniołów i świętych czcimy przedstawione na nich osoby*³⁴.

Chociaż ani czas, ani miejsce, ani autor łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Agłońskiej nie są dokładnie znane, jednak faktem jest to, że za pośrednictwem tego obrazu zdarzyło się bardzo wiele nawróceń, uzdrowień, a przede wszystkim cudów moralnych³⁵. Jak każde sanktuarium maryjne, Agłona nieustannie głosi Dobrą Nowinę o obecności Matki Chrystusa w sprawach ludzkich, przede wszystkim związanych z relacją z Bogiem. Agłona na ziemi łotewskiej stała się wyjątkowym miejscem, które świadczy o szczególnej, troskliwej obecności macierzyńskiej Maryi w życiu Kościoła i dziejach narodu.

2. Teologiczny obraz Maryi w pieśniach maryjnych

Kościół na Łotwie od swego zarania ma charakter wybitnie maryjny. Wierni chętnie śpiewali tu i śpiewają pieśni maryjne. Większość tych pieśni ma swoją długą tradycję, niektóre z nich zostały przetłumaczone z języków obcych, w tym także z języka polskiego. Warto spojrzeć na teksty tych pieśni; zawierają one przecież ówczesne przekonania zawarte w pobożności ludowej. Warto również poddać je ocenie teologicznej z dzisiejszego punktu widzenia.

W związku z tym, że artykuł dotyczy kultu Matki Bożej Agłońskiej, zostaną poddane analizie teologicznej tylko trzy pieśni maryjne, które są bardzo popularne na całej Łotwie i zawsze się je śpiewa w sanktuarium agłońskim. Jedną z pierwszych pieśni ku czci Bogarodzicy Agłońskiej stanowi pieśń: *Święta Panno, w Agłońskim Ko-*

³² BF IX, 44.

³³ Por. P. EVDOKIMOV, *Sztuka ikony...*, 157-158.

³⁴ KKK 1192.

³⁵ Do końca też nie jest jasne, czy obraz ten został ukoronowany przez wileńskiego biskupa Konstantego Brzostowskiego 8 września 1718 roku, czy też w innym czasie. (Por. A. NOVICKIS, *Agłona*, Rīga 1929, 63). Na pewno koronacja obrazu Matki Bożej Agłońskiej była niezmiernie ważnym aktem, ponieważ świadczy o żywej wierze i pobożności maryjnej. Wymagane do koronacji pozwolenie papieskie podnosi rangę danego sanktuarium, poświadczając zarówno długotrwałość kultu, jak jego intensywność.

ściele³⁶. Została napisana w 1835 roku w języku polskim przez nieznanego autora. Dwa lata później, 13 IX 1837 r., ojciec Juszkewicz, przełożony klasztoru w Agłonie, przetłumaczył ową pieśń na język łotewski i w Nieświeżu wydał ją w obu językach w małej broszurce z obrazem Matki Bożej Agłońskiej. Może dlatego niektórzy uważają ojca Juszkewicza za autora owej pieśni. W pierwszej połowie XX wieku język pieśni został stylistycznie i melodyjnie poprawiony. Teraz ta pieśń stanowi hymn Agłony³⁷. Powszechnie znana i przez ludzi bardzo lubiana jest także inna pieśń ku czci Bogurodzicy Agłońskiej pod wezwaniem *Przebacz nam, Matko Boża, przebacz!*³⁸. W latach osiemdziesiątych słowa tej pieśni napisała B. Martuževa, a muzykę do pieśni - M. Celminskis. *Agłona, Agłona, Łatgalii tęsknota*³⁹ jest następną, bardziej biblijną pieśnią maryjną, która także powstała w latach osiemdziesiątych.

Oto tłumaczenie wspomnianych wyżej pieśni, które chcemy poddać teologicznej interpretacji.

I. Święta Panno, w Agłońskim Kościele

1. *Święta Panno, w Agłońskim Kościele.
Swoją mocą czynisz radości nam wiele;
Lud świadczy, iż łotewska kraina,
Dar łaski bez granic doznaje z Twojej przyczyny.*
2. *Oni spieszą do Ciebie z mocną nadzieją,
Proszą o Twoją pomoc z miłości,
Takim Ty zawsze łaskę posyłasz
I na całe życie ich szczęśliwymi czynisz.*
3. *Chorobą ciężką kto jest złożony,
Cnota nadziei czyja jest osłabiona,
Tego wtedy Ty podnieś, śmierć odpędź daleko
I swego Syna podaruj jako brata.*
4. *Matki przynoszą dzieci, abyś Ty ich chroniła,
Gdy one znoszą ból, choroby i utrapienia.
Dzięki Twej świętej zbawczej pomocy
One zostają dzieci zdrowe, radosne.*

³⁶ Tekst łotewski za *Slavējiet Kungu*, Lūgšanu un dziesmu grāmata katoliem, Rīgas Metropolijas kūrīja 1989, dz. 120, 554-556. Dlatego, że wersja w języku polskim jest nieco inna niż w języku łotewskim (zob. KPM, 297-298), autor pracy sam przełożył teksty z języka łotewskiego na polski.

³⁷ Por. A. NOVICKIS, *Agłona...*, 52; 54.

³⁸ Tekst łotewski za: *Slavējiet Kungu*, Lāgšanu un dziesmu grāmata..., 557-559.

³⁹ Tekst łotewski za: TAMZE, 556-557.

5. *Ni jeden tonąc w głębinie wód,
Gdy wołał Ciebie, uratowany został przez Niego.
Gdy ogień pożerał domy, wioski,
Nieszczęście Ty odwróciłaś, zmniejszyłaś ból.*
6. *Gdy objęła nas choroba i zaraza,
Ludzi wiele umarło w swych domach,
Ty, dobra Matko, strzegłaś litościwie,
Dzięki Twojej mocy my jesteśmy szczęśliwi.*
7. *Niechże przemoc, wszelka zgroza
Daleko będą od chrześcijan gromady.
Kiedy Ty, Dziewica, miłosierna dla nas się okażesz,
Nasze serca radośnie chwalić Cię będą.*
8. *Mamusiu! Upadamy przed Tobą,
Ratuj nas, prosimy, zawsze wołaj do siebie.
Bądź nam zbroją we wszystkich utrapieniach życia
I podaj nam rękę w ciężkich czasach.*
9. *Z dziękczynieniem lud spieszy do Ciebie,
I Tobie cześć oddaje z miłością.
Pozwól, Matko Boża, Ciebie sławić i chwalić,
Bo chcemy zawsze Ciebie gorąco kochać.*

II. Przebacz nam, Matko Boża, przebacz!

1. *Przebacz nam, Matko Boża, przebacz!
Pieśni najpiękniejsze śpiewając,
Idziemy serca Tobie powierzać,
Na kolanach przed ołtarzem stać.
Podnieś swe ręce łaskawe,
Błogosławiąc łąki i drzewa,
Ojczyzny widnokregu łuki,
Cudowna Matko Agłońska,
Cudowna Matko Agłońska!*
2. *Mali i młodzi, i starcy
Nie przestaną płynąć jak woda.
Ojcowie podniosą swe dzieci na ramiona
Bliżej ołtarza niosąc ich.
Daleko od zła znienawidzonego
Niech siła nam w wierze prawdziwej,
W czystym źródle niebiańskim
Umyj nas, Matko Agłońska,
Umyj nas, Matko Agłońska!*

3. *Pociesz nasze serca w nieszczęściu,
Uzdrow rany i blizny,
Abyśmy w Twe czyste ślady
Szli chętnie przez życie.
Ochraniaj ludzkie plemię,
Domostwa błogosławieństwem napelnij,
W świecie zmarzniętych ogrzewaj,
Cudowna Matko Agłońska,
Cudowna Matko Agłońska!*
4. *Ty, która nad ogniskiem promieniejesz,
Pokój pošlij tym, którzy walczą,
Swoją władzą pokorną
Nienawiści i jękom ustać każ.
Twojej opiece poddanej
Rodzinie, Ojczyźnie, narodowi
Pozwól rozkwitnąć i rosnąć
Cudowna Matko Agłońska,
Cudowna Matko Agłońska!*
5. *Ucz nas litować się i przebaczać,
Siebie za bliźnich ofiarować,
Boskiej rady udzielić –
Tylko duchowe skarby gromadzić.
Gasnąc oknom tej ziemi,
Wstawiaj się u Wiecznego Sędziego
Wyjdź z Dzieckiem na rękach,
Cudowna Matko Agłońska,
Cudowna Matko Agłońska!*
6. *W dożynkowym świetle sierpniowym
Ukaż się w niebieskich obszarach
Narodowi który wiecznie Sprawiedliwemu
Przyszedł oddawać cześć!
W błogosławieństwie podniesiona ręka,
Niech nasze losy prowadzi,
Zawsze do dobra prowadzi
Cudowna Matko Agłońska,
Cudowna Matko Agłońska!*

III. Alona, Agłona, Łatgalii tęsknota

1. *Agłona, Agłona, Łatgalii tęsknota,
Dziewica cudowna pielgrzymów.*

- Ty trzymasz na swych kolanach jeziora Ziemi Mary,
Chroń i błogosław pagórki, pola.*
2. *Mara praojców i Matka Łotyszy,
Wyproś u Boga nam żywą wiarę.
Podtrzymuj silne i święte cnoty,
Zachowaj, ochraniaj synów łotewskich!*
3. *Matka Boża Agłońska, czysta Panna,
Wiernych Ziemi Mary obroną Ty pewną,
Zjednoczeni w modlitwie, swe boleści Tobie opowiadamy,
Zwróć swoje oblicze, wysłuchaj, prosimy!*
4. *Matka Kościoła i Pielgrzymująca,
Tyś szła za Synem w drodze cierpienia.
Współcierpiałaś wraz z Nim na Golgocie,
Stałaś obok Niego w ofiary pragnieniu.*
5. *Jezus na krzyżu nam Ciebie darował:
„Oto, Matka twoja” mówił uczniowi,
Idąc do Ojca, On posłał Matkę,
Abyś Ty zawsze obok nas stała.*
6. *Duch Boży nappełnił Cię, Święta,
Błogosławioną Cię nazywać będą wszystkie pokolenia:
Ludom Ziemi Mary Ty błogosławieństwem,
Orędowniczka, ratunkiem, nadzieją jesteś.*
7. *Wniebowzięta, w sierpniu witana,
Gromadź w Agłonie naród wierzący
Prosimy Cię, Panno, Matko Agłońska,
Abyś nam drogę do nieba wskazała.*

Jaką treść teologiczną zawierają powyższe pieśni maryjne, gdy podejmują temat wzajemnych relacji między Maryją a Bogiem, między Maryją a człowiekiem?

2.1. Merytoryczny przegląd treści

W pieśniach ku czci Matki Bożej Agłońskiej jest wyraźnie ukazany obraz Maryi jako Matki Syna Bożego i ludzi, która z macierzyńską delikatnością troszczy się o wszystkich, którzy się do Niej uciekają: *Lud świadczy, iż łotewska kraina, dar łaski bez granic doznaje z Twojej przyczyny*⁴⁰. Autorzy pieśni wysławiają dobroć i mi-

⁴⁰ *Święta Panno*, 1.

łość Matki, która jest blisko swoich dzieci, pociesza strapiionych i uzdrawia chorych. Niektóre sformułowania ukazują, że Maryja sama jednak nie zaradza ludzkim potrzebom, lecz przedstawia je swemu Synowi: *Ni jeden tonąc w głębinie wód, gdy wołał Ciebie, uratowany został przez Niego*⁴¹.

Maryja dla mieszkańców ziemi stanowi „błogosławieństwo” i dlatego jest nazywana Orędowniczką, ratunkiem oraz nadzieją⁴². Maryja jest Świętą Panną, ponieważ Duch Boży Ją napełnił⁴³.

Autorzy dużo miejsca poświęcają opowiadaniu o tym, co dla wiernych uczyniła i nadal czyni Bogurodzica Agłowska, ale robią to w sposób bardzo chrystotypiczny. Na przykład Maryja „czyni radości nam wiele”⁴⁴, czyni nas szczęśliwymi⁴⁵, lecz choroby, zmniejsza ból, odwraca nieszczęścia⁴⁶, ratuje nas w ciężkich czasach⁴⁷ itp. O zadaniach Matki Kościoła mówi się, że Ona pociesza, opiekuje się, chroni, przebacza, umywa i nam błogosławi, wyprasza nam łaski u Boga i wstawia się za nami⁴⁸. W nowszych pieśniach jest ukazany także aspekt eklezjotypiczny: Maryja, będąc stale obok nas, swoim przykładem zachęca do naśladowania Jej wiary, pobożności, posłuszeństwa, całkowitego oddania się Chrystusowi oraz służenia potrzebującym.

Często bywa, że w tradycyjnych pieśniach maryjnych, więcej mówi się o Maryi, a mniej o Bogu w Trójcy Jedynym. W owych pieśniach Bóg Ojciec jest ukazany jako Ten, który nas ratuje i jest źródłem wiary oraz „Wiecznym Sędzią” i „Wiecznie Sprawiedliwym”⁴⁹. Syn Boży jest przedstawiony jako Dziecię na rękach Matki oraz jako nasz Brat, którego nam daje Maryja⁵⁰. Natomiast Duch Święty - jako Dawca świętości⁵¹.

Poeci pieśni maryjnych ukazują człowieka jako chrześcijanina, który jest świadom swojej niemocy, grzechu, ograniczenia i dlatego mocno wierzy, i prosi o pomoc nadprzyrodzoną. Widać, że w starszych pieśniach człowiek jakoś bardziej prosi Maryję o dobra doczesne, materialne - takie jak zdrowie, pokój, pociechę, opiekę i ochronę

⁴¹ TAMŻE, 5.

⁴² Por. *Agłona*, 6.

⁴³ Por. *Święta Panno*, 1; *Agłona*, 6.

⁴⁴ *Święta Panno*, 13, 1, 5.

⁴⁵ Por. TAMŻE, 2, 6.

⁴⁶ Por. TAMŻE, 4-5; *Przebacz nam*, 3.

⁴⁷ Por. *Święta Panno*, 8.

⁴⁸ Por. *Przebacz nam*, 1-3.

⁴⁹ TAMŻE, 5-6.

⁵⁰ *Święta Panno*, 3; *Przebacz nam*, 5.

⁵¹ *Agłona*, 6.

w chorobach i utrapieniach. Natomiast w nowszych pieśniach prosi o dobra duchowe - takie jak żywa wiara, łaska, cnoty i wskazanie drogi do nieba.

2.2. Próba teologicznej oceny

Autorzy pieśni ku czci Matki Bożej Agłońskiej - podobnie jak twórca obrazu - przede wszystkim akcentują Boże macierzyństwo Maryi, gdyż stanowi ono podstawę godności i kultu Matki Zbawiciela. W tych trzech pieśniach słowo „Matka” występuje dwadzieścia jeden razy, a zatem świadczy o głębokim zakorzenieniu się misterium macierzyństwa Maryi w świadomości wiernych. Słowo „matka” - jest bliskie i zrozumiałe dla każdego człowieka, ponieważ matką jest ta, która rodzi, która daje życie i przy tym w szczególny sposób daje siebie samą. Jan Paweł II w liście o godności i powołaniu kobiety stwierdza, że *kobieta nie może odnaleźć siebie inaczej, jak tylko obdarowując miłością innych*⁵². Przykładem tego jest właśnie Matka Najświętsza.

Maryja jako Matka Jezusa należy najściślej do odwiecznego planu Bożego i jego realizacji względem ludzkości i każdego człowieka. Obecna jest Ona w naszym ludzkim życiu przede wszystkim jako Matka czuwająca, która odznacza się wrażliwością na problemy i potrzeby człowieka. W sanktuarium tę prawdę wyrażają także słowa napisane pod obrazem Matki Bożej Agłońskiej: *Monstra Te esse Matrem (Okaż, że jesteś Matką)*.

Tytuł *Theotokos* - Matka Boża, sam z siebie mówi o tym, że macierzyństwo Maryi jest dziełem łaski i bezinteresownej Bożej miłości, dlatego powtarzanie owego tytułu w pieśniach pomaga kształtować poprawny obraz Maryi w relacji do Jej Syna. Według nauki Magisterium Kościoła kult maryjny ze swej istoty ma prowadzić i zbliżać wiernych do Chrystusa i temu powinny służyć także pieśni maryjne⁵³. W taki sposób wierni będą mogli lepiej poznawać Chrystusa i Jego zbawcze dzieło oraz miejsce, jakie w tym zajmuje Najświętsza Panna.

Tytuły Chrystusa, jakie występują w pieśniach, ukazują Go jako Syna Maryi, a naszego Brata: *I swego Syna podaruj jako brata*. Tytuły Chrystusa jakoś bardziej podkreślają tylko niektóre momenty z Jego życia: moment dzieciństwa oraz cierpienia i śmierci. Te tre-

⁵² JAN PAWEŁ II, List apostolski *Mulieris dignitatem* (Rzym 1988), 30.

⁵³ Por. MC 25.

ści pozwalają określić obraz Maryi jako kochającej Matki i szlachetnej towarzyszki, która wiernie aż po krzyż szła za Synem, uczestnicząc w dziele zbawienia świata. Niestety, takie biblijne treści pojawiają się tylko w ostatniej pieśni, pisanej w latach osiemdziesiątych.

Pieśni wysławiają Maryję jako Orędowniczkę i Matkę Kościoła, szczególnie podkreślając fakt wniebowzięcia, co wynika z tego, że kościół agłański jest pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP. Jest to zgodne z myślą Soboru Watykańskiego II, który naucza, że Maryja wzięta do nieba *tu na ziemi, póki nie nadejdzie dzień Pański, przyświeca Ludowi Bożemu pielgrzymującemu jako znak pewnej nadziei i pociechy oraz poprzez wielorakie swoje wstawiennictwo ustawicznie zjednuje nam dary zbawienia wiecznego*⁵⁴. W związku z tym, że modlitewne wstawiennictwo Maryi stanowi najbardziej rozpowszechniony wśród wiernych typ Jej uczestnictwa w dziele zbawienia, autorzy pieśni wiele mówią o Maryi jako Pośredniczce między ludźmi a Synem Bożym. Zgodnie z chrystologiczną zasadą pośrednictwa Maryi powinno być tak ukazane, aby służyło *przedziwne pośrednictwo Chrystusa, doskonale samo w sobie i całkowicie wystarczające, w którym jednak Bóg-Człowiek daje uczestnictwo stworzeniom, czyniąc ich pośrednikami*⁵⁵. Wymóg ten poeci wypełniają określając Maryję jako Tę, która przekazuje ludziom różne łaski od Pana oraz często wspominają o orędownictwie Maryi za wiernymi u Syna. Maryja wstawia się za nimi u swego Syna z całą mocą swej macierzyńskiej prośby i zostaje wysłuchana.

Skuteczność wstawiennictwa Matki Zbawiciela powoduje u chrześcijan miłość i ufność wobec Niej. Jeżeli bowiem chrześcijanie ufają Maryi, to dlatego, że jest Ona ściśle zjednoczona z Chrystusem. W ten sposób z jednej strony postrzegane pośrednictwo Maryi jest zgodne z chrystologiczną zasadą adhortacji *Marialis cultus*, z drugiej zaś strony należy przypomnieć, że we wspomnianym tutaj pośrednictwie niejednokrotnie chodzi o model pośrednictwa *mediatio ad Christum*. Ojciec S.C. Napiórkowski w swoich publikacjach podkreśla, że według tego modelu pośrednictwa *całe Boże miłosierdzie, wszystkie łaski są w ręku Maryi; Ona rozdaje łaski, komu chce, kiedy chce, ile chce i jak chce; wszystkie łaski docierają do nas przez Jej ręce oraz, że wszelkie dobro od nas do Boga przechodzi przez Maryję*⁵⁶. Jest to niebezpieczne, ponieważ nasza wyobraźnia niezwy-

⁵⁴ LG 68 i 62.

⁵⁵ S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka naszego Pana*, Tarnów 1992, 102.

⁵⁶ TAMŻE, 168.

kle łatwo przyswajają sobie taki model pośrednictwa stopniowego czy piętrowego: my do Maryi, Maryja do Chrystusa, Chrystus do Ojca - i odwrotnie⁵⁷. Taka interpretacja teologii pośrednictwa Matki Najświętszej niemal powszechnie dominowała w Kościele od średniowiecza aż do samego Soboru Watykańskiego II. Natomiast w mariologii soborowej i posoborowej dokonuje się wyraźne przejście od tego modelu pośrednictwa ku modelowi *mediatio in Christo*, według którego pośrednictwo Maryi oraz innych świętych uczestniczy w jedynym i wszystko ogarniającym pośrednictwie Chrystusa. A zatem *pośrednictwo Maryi jest pośrednictwem poprzez uczestnictwo*⁵⁸.

Z powyższego wynika, że należałoby dokładniej przeanalizować te pieśni z uwzględnieniem przytoczonego aspektu i na jego podstawie dokonać odpowiedniej korekty tekstu. W pieśniach maryjnych pisanych w okresie przedsoborowym (XVIII w.), ale - niestety - także i w posoborowym, jest zazwyczaj przedstawiony model pośrednictwa stopniowego – *meditatio ad Christum*:

Święta Panno, w Agłońskim Kościele,

*Swoją mocą czynisz radości nam wiele*⁵⁹.

[...] *Ty zawsze łaskę posyłasz,*

*I na całe życie ich szczęśliwymi czynisz*⁶⁰.

*Dzięki Twojej mocy my jesteśmy szczęśliwi*⁶¹ [podkreślenia moje – A.Š.].

W tych wierszach Maryja jest ukazywana jako źródło naszego szczęścia i jako Ta, która w swojej mocy rozdaje nam łaski. Możliwe, że rolę Maryi jako Obrończyni człowieka poeci rozumieją jako Jej uczestnictwo w zbawczym dziele Chrystusa. Jednak wątpliwości budzi to, że człowiek stwierdza, iż Maryja „swoją mocą” czyni go radosnym i szczęśliwym. Nie ma tu odniesienia ani mowy o *zbawczej mocy Chrystusa*, który jest jedynym pośrednikiem między Bogiem a ludźmi (por. 1 Tm 2, 5). W tym przypadku należałoby zastanowić się i próbować zastąpić wątpliwy zaimbek przymiotnikowy innym przymiotnikiem, aby w tekście można było czytać: „zbawczą mocą” lub „mocą swojego Syna”. Autentycznie zrozumiana opieka Matki Bożej nad wierzącym jest także pewnym rodzajem współdziałania Jej w dziele zbawienia.

⁵⁷ TAMŻE.

⁵⁸ TAMŻE, 173; por. RM 38-39; LG 60.

⁵⁹ *Święta Panno*, 1.

⁶⁰ TAMŻE, 2.

⁶¹ TAMŻE, 6.

*Przebacz nam, Matko Boża, przebacz!
Pieśni najpiękniejsze śpiewając,
Idziemy serca Tobie powierzać,
Na kolanach przed ołtarzem stać⁶².
W czystym źródle niebiańskim
Umyj nas, Matko Agłońska⁶³ [podkreślenia moje – A.Š.].*

Niejasne jest sformułowanie, że człowiek prosi, aby Maryja przebaczyła mu i umyła w czystym źródle niebiańskim. Czy Matka Boża jest *Tą*, która nam przebacza winy i nas oczyszcza? Czy to nie jest misja Jezusa Chrystusa, naszego Zbawiciela i Pośrednika? W ujęciu autora pieśni, Matka Boża - oprócz pośrednictwa i opieki nad wiernym - wykonuje także zadania, które należą raczej do zadań Zbawiciela. Przebaczenie, oczyszczenie czy pojednanie - to owoce zbawczego dzieła dokonywanego przez Syna Bożego, Jezusa Chrystusa. Jeżeli są one przypisywane Matce Chrystusa, wtedy to łatwo może przyczynić się do wypaczenia obrazu Maryi i doprowadzić do zatarcia granicy między Bogiem a stworzeniem, jakim jest Maryja. Matka naszego Pana byłaby postrzegana jako *Ta*, która w dziele zbawienia jest podobna do Chrystusa Odkupiciela. Jest to koncepcja pobożności maryjnej radykalnie *chrystotypicznej*, której zwolennicy, popierając ideę zbawczego partnerstwa i współodkupicielstwa Maryi maksymalnie upodabniają Jej działanie do działania Chrystusa⁶⁴.

*Gasnąc oknom tej ziemi,
Wstawiaj się u Wiecznego Sędziego⁶⁵.
Ukaż się w niebieskich obszarach
Narodowi który wiecznie Sprawiedliwemu
Przyszedeł oddawać cześć!⁶⁶ [podkreślenia moje – A.Š.].*

Jaki obraz Boga jest tutaj przedstawiony? Bóg jest ukazany jako „Wieczny Sędzia” i „wiecznie Sprawiedliwy”. Chrześcijaństwo, co prawda, głosi światu orędzie Boga transcendentnego i immanentnego, sprawiedliwego i miłosiernego. Oczywiście, można mocniej lub słabiej podkreślać jedno lub drugie, ale nie wolno zapominać, że Chrystus najpełniej objawia Ojca, który jest Bogiem *bogatym*

⁶² *Przebacz nam*, 1.

⁶³ TAMŻE, 2.

⁶⁴ Por. S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka naszego Pana...*, 145-146.

⁶⁵ *Przebacz nam*, 5.

⁶⁶ TAMŻE, 6.

w miłosierdzie (Ef 2, 4). Dlatego w pieśniach nie powinno się przeciwstawiać miłosierdzia Matki, twardości i sprawiedliwości Ojca lub Syna. Nie jest zgodne z nauką Kościoła twierdzenie, że Bóg jakoby podzielił swoje królestwo na dwie połowy: sprawiedliwość oddając Synowi, miłosierdzie zaś Maryi. Chociaż w słowach tej pieśni poeta bezpośrednio nie przeciwstawia miłosierdzia Matki sprawiedliwości Boga, to jednak niewłaściwa interpretacja obrazu Boga jako sprawiedliwego Sędziego może prowadzić do wypaczenia ewangelicznego obrazu Maryi. Podobnie jak macierzyństwo Maryi objawia macierzyństwo Boga, a miłość Matki budzi w nas zdumienie miłością Boga, tak niech miłosierdzie Maryi zawsze odsłania nieskończone miłosierdzie Boga Ojca⁶⁷.

Prawdziwym zatem celem pobożności maryjnej jest to, aby wierni znaleźli w niej wzór do realizowania Królestwa Bożego w życiu ludzkim i do naśladowania świadectwa Maryi w Jej posłuszeństwie zbawczej woli Boga: *Uczyńcie wszystko, cokolwiek wam powie* (J 2, 5). Pobożność ma wynikać z wiary w Boga i w Chrystusa, który nie tylko zbawia, ale także wymaga podjęcia krzyża i współpracy w zbawieniu⁶⁸. Takie pozytywne ujęcie mariologii eklezjotypicznej ma również miejsce w pieśniach ku czci Matki Agłońskiej.

*Ucz nas litować się i przebaczać,
Siebie za bliźnich ofiarować,
Boskiej rady udzielić –
Tylko duchowe skarby gromadzić⁶⁹.
Abyśmy w Twe czyste ślady
Szli chętnie przez życie⁷⁰.*

Matka Agłońska w słowach tej pieśni jest ukazana jako wzór ucznia Chrystusa i Nauczycielka pobożności.

*Mara praojców i Matka Łotyszy,
Wyproś u Boga nam żywą wiarę.
Podtrzymuj silne i święte cnoty,
Zachowaj, ochraniaj synów łotewskich!*

⁶⁷ Por. S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka naszego Pana...*, 100-102; JAN PAWEŁ II, Encyklika *Dives in misericordia* (Watykan 1980), 3.

⁶⁸ Por. J. SROKA, *Liturgiczna odnowa kultu maryjnego*, „Ateneum Kapłańskie” 80(1988) z. 1, 28.

⁶⁹ *Przebacz nam*, 5.

⁷⁰ TAMŻE, 3.

*Matko Kościoła i Pielgrzymująca,
Tyś szła za Synem w drodze cierpienia.
Współcierpiałś wraz z Nim na Golgocie,
Stalaś obok Niego w ofiary pragnieniu.
Jezus na krzyżu nam Ciebie darował:
„Oto, Matka twoja” mówił uczniowi,
Idąc do Ojca, On posłał Matkę,
Abyś Ty zawsze obok nas stała.
Duch Boży nappełnił Cię, Święta,
Błogosławioną Cię nazywać będą wszystkie pokolenia:
Wniebowzięta, w sierpniu witana,
Gromadź w Agłonie naród wierzący
Prosimy Cię, Panno, Matko Agłońska,
Abyś nam drogę do nieba wskazała⁷¹.*

Słowa tej trzeciej pieśni niejako potwierdzają prawdę, że im bardziej zdrowa jest pobożność maryjna, tym bardziej jest ona biblijna. Osoba modląca się słowami tej pieśni prosi u Boga za wstawiennictwem Maryi nie tyle o wartości doczesne (zdrowie, opiekę), ile raczej wartości duchowe (żywą wiarę, święte cnoty, łaski). Właśnie taki jest cel pieśni maryjnych: budzenie w wiernych wiary, doprowadzenie do zbawczego procesu, do pojednania z Bogiem oraz do kształtowania autentycznie chrześcijańskiego życia. Maryja jako stworzenie, będąc nam bliska i podobna do nas, staje się dla każdego człowieka wzorem do naśladowania i wezwaniem do współpracy z Chrystusem.

Maryja - w pieśniach ku czci Matki Agłońskiej - jest ukazana jako godna czci Bogurodzica, kochająca Matka, wierna uczennica i szlachetna towarzyszka swojego Syna, która z pełnym oddaniem opiekuje się i troszczy się o mieszkańców ziemi Jej powierzonej oraz o wszystkich potrzebujących. Autorzy podkreślają rolę Maryi jako „Matki wiernych”, która ich otacza swoją opieką, jednocześnie stając się dla nich potężną Obrończynią, nieraz na równi z Chrystusem. W pieśniach promują teologię pośrednictwa do Chrystusa. Częściej zalecają praktyki zewnętrzne, rzadziej naśladowanie chrześcijańskiego życia Maryi. Mówią o Maryi w sposób raczej chrystotypiczny. Mimo że autorzy pieśni bezpośrednio nie przeciwstawiają miłosierdzia Matki sprawiedliwości Boga, to jednak widzą Ją jako osobę odznaczającą się zbawczą aktywnością charakterystyczną tylko dla Zbawiciela. W pieśniach są także niejasne i wątpliwe sformułowania, takie jak „przebacz nam”,

⁷¹ Agłona, 2-7.

„umyj nas”, „Swoją mocą czynisz radości nam wiele”. Sanktuarium, w którym są śpiewane te pieśni, stało się również miejscem spotkań ekumenicznych i modlitw o jedność chrześcijan. Tym bardziej wskazana jest uwaga na słowa, by niosły jednoznacznie poprawną treść. Warto poddać szczegółowej analizie teksty pieśni maryjnych i dokonać koniecznej korekty zgodnie z wskazaniem Magisterium Kościoła odnośnie do kultu maryjnego. W związku z tym należałoby przy Episkopacie Łotwy zwołać teologiczną komisję, która by - w duchu posoborowej odnowy liturgicznej - zajęła się szczegółową analizą nie tylko pieśni ku czci Bogurodzicy Agłońskiej, ale wszystkich modlitewników i śpiewników kościelnych, które przecież formują chrześcijańską świadomość. Taka komisja powinna posiadać odpowiedni autorytet, aby usunąć wszelkie teksty, których treść odbiega od właściwej nauki i praktyki katolickiej lub zastąpić je tekstami, których teologiczna poprawność nie budzi wątpliwości.

3. Zakończenie

Ikona, która jest malowanym słowem, przemawia także z agłońskiego obrazu. Maryja jest na nim ukazana w typie *Hodegetrii* – wskazującej Drogę, wskazującej Jezusa. I to jest istotna wartość tego obrazu.

W pieśniach ku czci Matki Agłońskiej można spotkać zarówno poprawne, jak i wątpliwe pod względem teologicznym treści. Do poprawnych należą obrazy Maryi jako Bogurodzicy, kochającej Matki, wiernej Uczennicy Chrystusa, szlachetnej Towarzyszki Syna, jak też Matki troszczącej się o potrzeby ludzi. W ukazywaniu roli Maryi jako pośredniczki dochodzi jednak do przesady. Wpiew dotyczy ona modelu pośrednictwa „do Chrystusa”, gdzie występuje przejaskrawienie godności i przywilejów Maryi. Jest Ona ukazywana również niekiedy na równi z Chrystusem, gdy przypisuje się Jej tę samą moc obrony. Ponadto w pieśniach mówi się przede wszystkim o Maryi i to w sposób chrystotypiczny, a znacznie mniej o Chrystusie. Autorzy pieśni przypisują Maryi zbawczą aktywność należącą wyłącznie do Zbawiciela. Treści pieśni częściej też świadczą o praktykach zewnętrznych, zaś rzadko można w nich znaleźć zachętę do naśladowania Maryi.

Istnieje potrzeba pogłębienia kultu maryjnego i uświadomienia pielgrzymom i wiernym miejsca Bożej Rodzicielki w tajemnicy Chrystusa i Kościoła, a więc odnowy kultu maryjnego. Soborowe i posoborowe dokumenty Kościoła nie tylko przypominają podstawy

doktrynalne kultu Matki Bożej, lecz również formułują zasady korygowania tego kultu. Powrót do głębszego poznania Najświętszej Dziewicy w tajemnicy Chrystusa i Kościoła uwypukli *maryjny aspekt* życia chrześcijańskiego i doda wierze *pełny ludzki wymiar*. Patrzenie na Matkę Zbawiciela w relacji do Trójcy Świętej, do Kościoła ukáže Jej szczególne i wyjątkowe miejsce najpierw w historii zbawienia, a następnie we wspólnocie Kościoła. Na podstawie przeprowadzonej tu analizy można stwierdzić, że kult maryjny w Agłonie częściowo odpowiada kierunkowi odnowy wytyczonemu przez posoborowe nauczanie Kościoła.

Ks. mgr Andris Ševels MIC

Pils 5
LV-1050 Rīga
Łotwa

La teologia del culto della Madre di Dio di Agłona

(Riassunto)

Il santuario di Agłona è il più conosciuto e il più importante nella Chiesa di Lettonia. L'autore ci dà l'interpretazione teologica del quadro miracoloso della Madonna di Agłona. Dopo aver delineato il contesto storico riguardante l'inizio del culto, descrive la composizione del quadro dal punto di vista iconografico e il suo significato teologico. Nella seconda parte dell'articolo ci porta l'interessante analisi dell'immagine teologica di Maria di Agłona che scaturisce dai testi dei canti i più usati nel santuario.